

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 2 Sayı/Num: 1
Haziran/June 2022
ISSN 2792-0194

Çocukluk Çağı Travmalarının Bireyin Bağlanma Stilleri ve Dini Yönelimine Etkisi

The Effect of Childhood Traumas on Attachment Styles and
Religious Orientation of the Individual

Esma Betül ACAR

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans

Uygulamalı Psikoloji Bilim Uzmanı

Applied Psychology Specialist, Sociologist

Uskudar University Social Sciences Institute

Istanbul/Turkey

esmaebb@gmail.com orcid.org/0000-0003-0014-6977

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 20.05.2022

Accepted / Kabul Tarihi: 08.06.2022

Published / Yayın Tarihi: 28.06.2022

Pub Date Season / Yayın Sezonu: June / Haziran

Volume/ Cilt: 2 Issue/ Sayı: 1 Pages/ Sayfa: 93-122

Çocukluk Çağı Travmalarının Bireyin Bağlanma Stilleri ve Dini Yönelimine Etkisi

Özet

Çalışmamızın amacı çocukluk çağı travmatik yaşantılarının, bireyin bağlanma stilleri ve dindarlığı ile ilişkisini incelemektir. Çalışmanın örneklemini Mart-Nisan 2021 yılı içerisinde ülke içi tesadüfi olarak seçilen 18 yaş altı ve üstü %84,7'si kadın, %15,3'ü erkek toplam 360 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aşamasında, Prof. Dr. Vedat Şar, Psk. Dr. Erdinç Öztürk ve Eda İkizkardeş tarafından Türkçeye uyarlanmış Çocukluk Çağı Travmaları Ölçeği, Bowlby ve diğerleri tarafından geliştirilen Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Allport & Kayıklık tarafından geliştirilen Dini Yönelim Ölçeği ve araştırmacı tarafından oluşturulan sosyodemografik form kullanılmıştır. Verilerin analizinde Kesikli değişkenlere ait karşılaştırmalarda Pearson ki-kare testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Sürekli değişkenlere ait gruplar arası karşılaştırmalar ölçümlerin dağılım özelliklerine ve grup sayısına göre Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi ile yapılmıştır. Kruskal Wallis testi ile yapılan karşılaştırmalarda gruplar arasında istatistiksel anlamlı farklılık bulunduğu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için posthoc Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Değişkenlere ait ölçümler arasındaki doğrusal ilişki Spearman korelasyon testi ile değerlendirilmiş ve istatistiksel önemlilik için $p < 0,05$ değeri kabul edilmiştir. Dini yönelim alt boyutu olarak ibadet değişkeniyle ilgili olarak; kadınlar erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek ve yine duygusal istismar alt boyut puan karşılaştırmasında kadınlar erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Tüm alt boyut ve toplam puan çocukluk çağı travma karşılaştırmalarında kaygılı-kararsız bağlanma grubundakilerin puanları güvenli bağlanmalardan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Tüm alt boyut ve toplam puan karşılaştırmalarında bağlanma stillerine göre Dinsel yaşayış ölçeği güvenli bağlanma grubundakilerin puanları kaçınan bağlanma stiline sahip olanlardan istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların %62,5'i çocukluk döneminde travma yaşamış, %87,8'i güvenli bağlanma kurmuş ve %81,1'i kendisini dindâr şeklinde tanımlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk Çağı Travmaları, Bağlanma Stilleri, Dindarlık

The Effect of Childhood Traumas on Attachment Styles and Religious Orientation of the Individual

Abstract

The aim of this study is to examine the effects of childhood traumatic experiences on the individual's attachment styles and religious orientation. The sample of the study consists of

360 people, 84.7% female and 15.3% male, less than and over of 18 age, randomly selected, living in the country in March-April 2021. In the data collection stage in the research, "Childhood Trauma Scale" adapted to Turkish by Prof. Dr. Vedat Şar, *Psd.Dr.Erdinç Öztürk* and *Psd.Dr. Eda İkizkardeş*, "The Three-Dimensional Attachment Styles Scale" developed by Bowlby et al. and "Religious Orientation Scale" developed by Allport & Kayıkkık and the sociodemographic form created by the researcher have been used. Pearson chi-square test was used for comparisons of discrete variables in the analysis of the data. Conformity of continuous variables to normal distribution was evaluated by Kolmogorov Smirnov test. Intergroup comparisons about continuous variables were performed by Mann Whitney U test and Kruskal Wallis test based on the distribution characteristics of the measurements and the number of groups. When a statistically significant difference was found between the groups in the comparisons made with the Kruskal Wallis test, the posthoc Bonferroni corrected Mann Whitney U test was used to determine which groups the difference originated from. The linear relationship between the measurements of the variables was evaluated with the Spearman correlation test and a p value of <0.05 was accepted for statistical significance. Worship as a sub-dimension of religious orientation; women are statistically significantly higher than men, in the emotional abuse sub-dimension score comparison, women were found to be statistically significantly higher than men. In all sub-dimension and total score childhood trauma comparisons, the scores of the anxious-ambivalent attachment group were found to be statistically significantly higher than the securely attached ones. In all sub-dimension and total score comparisons, the scores of those in the Religious Living Scale secure attachment group were found to be statistically significantly higher than those in the avoidant attachment style. In addition, 62.5% of the participants experienced trauma during their childhood, 87.8% established a secure attachment and 81.1% defined themselves as religious

Keywords: Childhood Trauma Experiences, Attachment Styles, Religious Orientation.

Çocukluk Çağı Ruhsal Travmalarının Bireyin Bağlanma Stilleri ve Dini Yönelimi İle İlişkisi

Çocukluk çağı tüm insanlar için birçok farklı tecrübenin izlerini barındıran yaşanmışlıklarla dolu bir dönemdir. Hayatın bu döneminde yaşanan her tecrübenin bütünüyle olumlu olduğu söylenemeyeceği gibi, büyük bir çoğunluğunun olumsuz olduğu da söylenemez. Özellikle bu dönem bireyinin gelişimiyle alakalı istismar ve ihmal ise asla yadsınamayacak şekilde çocukluk çağının en önemli travma sebeplerinin başında gelmektedir. Çocuk istismar ve ihmali, ona ilk elden bakım veren yetişkin yani ebeveyn, yakın akraba veya bakıcı tarafından uygulanan, insan ilişkileri anlamında asla kabul görmeyecek olan, çocuğun gelişimi üzerinde ciddi olumsuz etkileri olabilecek türde, zarar vericiliği uzmanlarca tanımlanan ve kabul edilen davranışlar ve eylemsizliklerin tüm hepsine denilebilir.¹

1 Tıraşçı, Y. Gören, S., "Child Abuse and Neglect", *Dicle Medical Journal*, 2007, 70-74.

Bağlanma kuramcısı Bowlby, (1969,1973) bireylerin yaşamlarının ilk döneminde kurdukları kişiler arası ilişkileri temelinde, bu tecrübelerinden edindikleri bağlanma tarzlarının, yetişkinlik dönemine geldiklerinde, bireylerin gergin durumlar karşısında mücadele ediş tarzlarına ve nihai olarak da psikolojik durumlarına etki edebileceğini ileri sürmektedir. Alan yazında erken dönem güvensiz bağlanma stillerinin yetişkin dönemde depresyon belirtileri için bir tehlike etkeni olarak kabul edilebileceği şeklindeki araştırma bulguları, bahsi geçen nazariyeyi onaylar vaziyettedir.²

Akide bir diğer deyişle inançla ilgili yapılan araştırmalarda ise; inancın üç basamaklı gelişim gösterdiği ileri sürülerek; ilk olarak ele alınan aşama, sorgulama yapılmadan direk kabul edilme şeklindeki aşamadır denilmektedir. Bu ilk basamak, çocukluk çağındaki bireylerin içinde oldukları genel ve doğal hal olarak tanımlanabilir. Bu basamakta direk inanan küçük birey yani çocuk, herhangi bir iradi ayırım yapmaksızın duyuları, hayalleri ve duydukları aracılığıyla edindiği şeylere kolayca inanır. Çocuğun ilk dini inançları “sözlü gerçeklik” adı verilen ‘her duyduğuna inanmak’ tan ileri gelmektedir. Çocuk için sözcükler, gerçekler kadar faydalıdır. Bu ilkel inancın bir kısmının yaşam boyunca kalıcı olduğu açıktır ve fakat ilkel inancın bir kısmı gelişmenin incelemeye alındığı zihinlerde ya da açıkça hakkında bilimsel veri olmadığı durumlarda yahut da kuvvetli güven telkinleriyle yüz yüze kalınan durumlarda çok daha belirgin şekilde kalıcı olmaktadır. Yetişkin bireyler arasındaki dini inancın bir kısmı bu çeşitliliği açıkça gösterir: Çocukça, buyurgan ve gerçekten uzak. Bununla birlikte doğal olarak gelişmenin ikinci basamağı birinci aşama üzerinde etkilidir ve onu böler. Düşünülebilecek her türlü kuşku, birinin yaşamını ele geçirmeye başlar. Tüm bunlar akılcı düşünmenin tümleyici kısımlarıdır. Kişiler bir tâbiyeti, mensûbiyeti ilgilendiren tüm imkansızlıklarla yüzleşmediği müddetçe o müstahsil, üretici fikriyat ve müşahedeye dair müstakil bir hükmü şekillendirebilmekte bağımsız değildirlir. Üçüncü basamak şiddetli bir şekilde müstahsil yani üretici fikriyata kimlik kazandıran, tereddüt ve kabullerin haricinde ilerleyen mütekmil inançtır. Bu bağlamda yetişkinler olarak kayda değer inançlarımızı, değerlerimiz ve duygularımızla birlikte şekillendiririz.³

Bir bilim dalı olarak Psikolojinin ilk kuruluş yıllarından itibaren psikologlar, fert ve cemiyet hayatının mühim bir parçası halinde kaydettikleri dini ve dindarlığı tanımlamış ve psikolojinin dünya görüşüyle açıklamalar yapmışlardır. William James, Edwin Starbuck, S.Freud, C.G. Jung ve E. Fromm gibi bilinen kuramcılar din mefhumunu, çıkış noktası ile bireyin yaşamındaki değeri çerçevesinde ele almışlardır. Dindarlık konusu ise daha çok deneysel çalışmalarda konu edilmiştir. Bununla birlikte içerden bir paradigmayla da dini inceleyen psikologlar; bir metafor kavram olarak

2 Mikulincer, S; Shaver, P.R., *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change* (New York: New York Guilford Press, 2007).

3 Gordon Allport, *Birey Ve Dini* (Ankara: Elis Yayıncılık, 2004).

dinin ne olması gerektiğinden çok, dinin insanlar tarafından nasıl algılandığı ve ruh sağlığı anlamındaki faydaları hakkında daha ağırlıklı olarak durmuşlardır. Buna ilave olarak psikologların her birisi, din ile birey ilişkisinin bambaşka yönlerine dikkat çekmişlerdir. Mesela W. James, dini bireysel ve kurumsal olarak ikiye ayırmış ve bireysel din üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Dini bir galat-ı his yani yanılısma olarak gören Freud, dinin avundurucu yönüne, bir inancı kabul etmeyi mukadderat olarak gören Carl Jung, ihtiyari olarak insanın din konusunda bilhassa iradesiz olacağına değinmiştir. Özellikle bireyin iradesine önem veren V. Frankl ve A. Maslow gibi psikologlar ise dinin insan doğasına uygun oluşuna ve bireyin din ile ilgili olanla alakasında, muhkem olduğu iradeye dikkat çekmişlerdir. İnsanın kendini aşması bağlamında inceleyen Frankl yanında, Maslow dini, insanın kendini gerçekleştirmesi hakkında en önemli katkı sağlayan unsurlardan biri olarak görmüştür.⁴

Yalom'a göre bir din, inanç ve Tanrı tasavvuru, bağlanmayı yaşayan için, hem hayata dair tatmin edici bir mana sağlar, hem de sağlam bir eman ve güvenli bir aidiyet sunar. Bir inanca, bir dine bağlanan birey için iç huzuru ve kanaat, sonsuza dek bireyin kendisini yakından takip eden bir aşkın, ulvî gücün var oluşuna dayanmakla kendini gösterir; bahusus bu kuvvet, bireyin ontolojik olarak salt varlığının idrakinde olmakla sonunda; öbür dünyaya giden sevdiklerine, Allah'a, cihanşümül hayat pınarına vuslat taahhüdünü de beraberinde getirmektedir.⁵

Kirkpatrick ve Shaver ise, bağlanma kuramının en belirgin özelliği olan çocuğun ebeveynleriyle olan bağına devam ettirmeye ve bu şekilde bir bağlılığın yaşam boyunca geçerli olacak olan kuvvetli bir tesiri olacağı fikrinden yola çıkarak esas manada bir dinin, inancın Tanrı'sının, güven içeren bir bağlanma mefhumu olduğu düşüncesiyle mutabık olduğunu öne sürmüşlerdir.⁶

Masterson, Morrison ve diğer pek çok kuramcının da çocuklukla belirttiği üzere çocukluk dönemi travmatik yaşantılarından olan istismar ve ihmal, bireyin beden ve ruh sağlığını menfi anlamda etkileyen çok mühim ve ciddiye alınması gereken bir mefhumdur. Yıpratıcı, menfi etkilerinin sadece çocukluk dönemini içermediği, kişilerin yetişkinlik yaşlarını da içeren, kişiler arası ilişkileri hakkında, tehdit ve fırsat içeren durumlarla baş etmesi gibi birçok konu ve karar hakkında genellikle olumsuz etkisi bariz olan önemli bir etmendir. Hayat boyu devam eden herhangi bir mesele; bireyin bizzat kendisi, ailesi ve içinde yaşadığı toplum nezdinde de sıkıntılı durumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.

Bireylerin ruh ve beden sağlıklarını kötüye götürücü her türlü meselenin köken ve camekanında olanlar, cemiyet hayatında da bireyler arası ilişkileri şekillendirmek-

4 Köse, Ali; Ayten, Ali, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2012).

5 Irvin Yalom, *Din ve Psikiyatri* (İstanbul: Merkez Kitaplar, 2004).

6 Lee A. Kirkpatrick ve Phillip R. Shaver, "Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion", *Journal for The Scientific Study of Religion*, 1990, 315-34.

te, binaenaleyh menfi ve müspet anlamda, şahısların hayatlarını etkilemesi müdahale gerektirebilmektedir. Zira bir kişinin çocukluğunda yaşadığı travmalar, sonrasında onun bir katil yahut bir öğretmene dönüşmesine sebep olabilmektedir. Toplumların, özelde ailelerin etkisiyle çoğu bireyin aldığı itibar ve/yahut yaraların (travmaların) var olduğu da yadsınmaz bir gerçekliktir.

İstenmeyen, kötü muameleyle karşı karşıya kalmış çocukların genellikle daha kırıl-gan/hassas bir karakter yapısına ait oldukları, hayatlarının sonraki dönemlerinde sosyal uyum anlamında bariz ahenk eksikliği içeren davranış modeli sergiledikleri sayısız araştırma tarafından ortaya konulmuştur.⁷ Bununla birlikte tüm çetin yaşam hadiselerine rağmen çocukluğunda istismar ve ihmale yakalanan bireylerin hepsinin hayatlarının izleyen dönemlerinde ruhsal sorunlar yaşadığı söylenemez.⁸ Bu anlamda Collishaw ve ark.'nın yapmış oldukları çalışmada da bahsedildiği üzere istismar edilmiş ve fakat bir şekilde toplum içine dahil olmuş olan bireylerin büyük bir çoğunluğu yetişkin dönemlerine geldiklerinde ciddi bir ruhsal sorun yaşamadıklarını da belirtmişlerdir.⁹

Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Yaşantılarını

Çocukluk dönemi travmatik tecrübeleri birçok menfi olayı kapsayan etraflı bir tabirdir. Çocuğun erken dönemde yaşayabileceği ve menfi sonuçlara sebep olabilecek vakalar içerisinde ölüm, doğal afetler, hastalıklar gibi bir başka insan tarafından tetiklenmiş olmayan olaylar olduğu gibi; şiddet, eleştiri, cinsel taciz gibi istismar ve ihmal vakalarından da bahsedilebilir.¹⁰

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün kavramı tanımlaması ise şu şekildedir; “Çocuk ihmali, ona bakmakla sorumlu olan şahısların, çocuğun her türlü gelişimsel ihtiyacını giderememesi yahut önemsememesidir.” Bu ihtiyaçlar, çocuğun beslenme, barınma, duygusal gelişim, eğitim, sağlık ve emniyetli hayat şartlarını barındıran her tür alanda mevzu edilebilir. Çocuk istismarı ise (WHO); “Bir yetişkin, içinde olduğu toplum yahut bir ülke tarafından çocuğun sağlığını, psikososyal ve fiziki gelişimini menfi anlamda etki altında bırakan bilinçli yahut bilinçsizce yapılan tüm davranış ve tutumlardır.”¹¹

7 James F Masterson vd., *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları: Klinik Bir Bütünleştirme* (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008).

8 Dante Cicchetti, “Resilience Under Conditions of Extreme Stress: A Multilevel Perspective”, *World Psychiatry* 9, sy 3 (Ekim 2010): 145-54, <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00297.x>.

9 Stephan Collishaw vd., “Resilience to Adult Psychopathology Following Childhood Maltreatment: Evidence From a Community Sample”, *Child Abuse & Neglect* 31, sy 3 (Mart 2007): 211-29, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.02.004>.

10 Vedat Şar, Erdinç Öztürk, ve Eda İkizkardeş, “Validity and Reliability of the Turkish Version of Childhood Trauma Questionnaire”, *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 32, sy 4 (2012): 1054-63, <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26947>.

11 İsmet Galip Yolcuoğlu, “Çocukların İhmal ve İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 21, sy 1 (15 Nisan 2010): 73-83.

Okul yöneticileri ve ailelerin de iştiraki ile yapılan bir alan tarama çalışmasında; çalışmaya dahil olan kimselerin çocuk istismarı ve ihmali şeklinde tasvir ettikleri davranış ve tutumlar sıklıklarına göre şu şekilde sıralanmıştır:

- Çocuğa fiziksel şiddet uygulamak
- Beslenme ihtiyacını gidermemek,
- Sağlığına gereken önemi göstermemek,
- Öz bakımı ve içinde yaşadığı bölgenin temizliğine dikkat edilmemesi,
- Emniyetinin olmaması, sağlanmaması,
- Anne babası tarafından bir başına bırakılması, ebeveyni ile değil bir başka yakını ile yaşamak zorunda olması.¹²

Çocukluk Çağı Travmatik Öykülerine Sebep Olan Etmenler

- Birincil bakım verenin yahut aile içinden bir yakının beklenmedik yahut bilinen kaybı, ölümü,¹³
- Savaşlar ve göç etme zorunluluğu,¹⁴
- Maddi durum yetmezliği, çoklu kardeş olma hali ve bunlar sebepli ilgisiz ebeveyn,¹⁵
- Düşük eğitim seviyesi, kopuk ebeveyn-çocuk ilişkisi,¹⁶
- Sosyal desteğin kifayetsiz oluşu, dışlanma,¹⁷
- Düzen olmayan bir ortam, ifade etme yeteneğinden yoksun üvey ebeveyn ilişkisi,¹⁸
- Stresli vakalara maruz kalma,¹⁹

12 Filiz Erginer, "Ankara İli İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğrencilerin Aileleri Tarafından İstismarı ve İhmaline İlişkin Görüşleri." (Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, 2007).

13 Ar. Gör. Seda Attepe, "Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 23, sy 23 (01 Aralık 2010): 23-28, <https://doi.org/10.21560/spcd.22816>.

14 Sibel Örsel vd., "Psikiyatri Hastalarında Çocukluk Çağı Travmalarının Sıklığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi", *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi* 12, sy 2 (2011).

15 Oğuz Polat, *Çocuk ve Şiddet* (İstanbul: Der Yayınları, 2001).

16 Kara, B. ve Biçer,Ü., "Çocuk İstismarı", *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2004, 140-51.

17 Nuran Güler ve Sultan Uzun, "Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler", *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, sy 3 (2002): 128-34.

18 Yasemin Taner ve Bahar Gökler, "Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri", *Hacettepe Tıp Dergisi* 35, sy 2 (2004): 82-86.

19 Oğuz Polat, *Çocuk ve Şiddet*.

- Aileden birinin madde kullanımı,²⁰
- Çözüm üretme becerisinden yoksun ebeveyn,
- Ergenlik dönemi evlilikleri ve bu dönemde çocuk sahibi olmak.²¹

Bunların dışında ilaveten Türkiye’de yapılan bir istismar araştırmasında yetişkinler, çocuklarının yaramazlık yapmasını, bu konuda devamlılık gösteriyor oluşunu, derslerine gerekli özeni göstermemesini, anne babasının söylemlerine kulak asmasını, her hangi bir konuda vazgeçmeyen ısrarlı tavırlar sergilemesini, ebeveyninin sözleri ve isteklerini dinlemeyip, yerine getirmemesini ve ailesinden gizli bir şeyler yapmasını yahut saklamasını istismara meydan verici sebepler olarak tanımlamaktadırlar.²²

Yapılan bu çalışmada çocukluk çağı travmatik tecrübeleriyle ilgili olarak çoğunlukla ihmal ve istismar üzerinde yoğunlaşmaktadır.

İstismar

Çocuk istismarı alan yazında yaygın olarak üç alt başlıkta ele alınmakta ve bunlar; fiziksel, cinsel ve duygusal istismar olarak karşımıza çıkmaktadır.²³

Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuk istismarı başlığı altında maalesef ki en yaygın olarak gözlemlenen bir durumdur ve çocuğun vücuduna somut olarak zarar veren her türlü eylemi içerir. Tokat atma, sarsma, yakma, ısırma, tekmeleme, boğma vs. gibi zarar verici tüm davranışlar bahsedilebilir.²⁴ Herhangi bir kaza olmaksızın kasıt içeren yaralanmalar genellikle anne ve babaların kontrol eksikliğinde yahut ceza vermeleri sonucunda oluşmaktadır. Dolayısıyla çocukluk çağında rastlanılan kazalar çocuğun yaşıyla ilgili ve uygun değil ve bizatihi olmadı ise fiziksel istismar ihtimalinin düşünülmesi gerekli ve acildir.²⁵

Cinsel İstismar

Cinsel istismar, en anlaşılır tanımla bir erişkinin cinsel gereksinim ve isteklerini giderme maksadıyla küçük insanları yani çocukları kendisi için uygun görmesi, ade-

20 Yasemin Taner ve Bahar Gökler, “Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri”.

21 Oğuz Polat, Çocuk ve Şiddet.

22 R Oral vd., “Child Abuse in Turkey: An Experience in Overcoming Denial and a Description of 50 Cases”, Child Abuse & Neglect 25, sy 2 (Şubat 2001): 279-90, [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00241-6](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00241-6).

23 Tıraşçı, Y. Gören, S., “Child Abuse and Neglect”.

24 Betül Pelendecioğlu ve Sefa Bulut, “Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, sy 1 (15 Mart 2016): 49-62.

25 Kara, B. ve Biçer,Ü., “Çocuk İstismarı”.

ta bir yetişkin gibi muhatap olarak kullanmasıdır.²⁶ Çocuğu cinsel anlamda istismar eden bireylerin çoğunlukla, istismar olayından öncesinde de tanınır, güvenilen bir aile yakını olması, vakaları önleme konusunda alan çalışanlarının işini bir hayli zorlaştırmaktadır.²⁷ Yine cinsel istismarın genellikle aile içinde gerçekleşmesi, kan bağı olan kişiler tarafından eyleneği olması çok dikkat çekici ve belirlenmesi çok zor bir durumdur. Gerçekleştirilen araştırmalar göstermiştir ki özellikle 3-5 yaş aralığındaki çocuklara yönelik cinsel tacizin en yüksek seviyede seyrettiği bir gerçekliktir.²⁸ Cinsel istismara uğrayan çocuk, başına gelenleri genellikle kimseye anlatmaz, kötü ve günah bir şey yaptığına olan inancı onu, cezalandırılacağı ya da terk edileceğine dair hislerle baş etmek zorunda bırakır. Böylesi utanç, değersizlik ve suçluluk duyguları ile çoğu zaman yetişkinliğe kadar konuşmaz, saklar. Çoğunlukla çocuk fiziksel olarak zarar görmüşse ortaya çıkar.²⁹

Duygusal İstismar

İstismar türleri içinde tanımlanması ve sınırlarının belirginleştirilebilmesi en zordür. Aile içinde dalga geçilme, beklenmeyen yanıtlar, devam eden menfi duygulanımlar, ikilik içeren mesajlar, ebeveynin sevgi, şefkat ve kabul hislerini iletememesi gibi çocuğu hem zihnen hem de duygusal olarak hırpalayan, iyi halini zora sokan davranışlar şeklinde ele alınabilmektedir.³⁰

İhmal

Çocuklarla ilgili ihmal ve istismar kavramlarını birbirinden ayırt etmek zor bir iş tir. Çocuğa en yakın olan kişilerin, ona zarar verici fiilleri neticesinde yakınlarının dışında kalan çevreden sosyal anlamda destek bulamadığı ve bu konularda yalnız kaldığı için de fiziki anlamda ihmal edilmiş olunur. Bir çocuğa sevgi göstermemek, onun duygusal ihtiyaçlarını gidermeyip, görmezden gelmek duygusal ihmal kavramının sınırları içindeki nitelemelerdir denilebilir aynı zamanda en çok gözden kaçan ama en yaygın olan tutum ve davranışlardır.³¹

26 Yasemin Taner ve Bahar Gökler, "Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri".

27 Yunus Emre Dönmez vd., "Cinsel İstismar Mağduru Çocuk ve Ergen Olgularımızın Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri", *İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi* 21, sy 1 (2014): 44-48.

28 Neriman Aral, "Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal Ve İstismarı", *Milli Eğitim Dergisi*, 2001, 151-55.

29 Fatma Gül Helvacı Çelik ve Çiçek Hocaoğlu, "Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme", *Sakarya Tıp Dergisi* 8, sy 4 (2018): 695-711.

30 Gülizar Saçarçelik, "Kasıtlı Kendine Zarar Verme Davranışı Olan Ergen Ve Genç Erişkin Hastalarda Çocukluk Çağı Travmaları" (Uzmanlık Tezi, İstanbul, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 13. Psikiyatri Birimi, 2009).

31 İ.Özgentürk, "Child Abuse and Neglect", *Journal of Human Sciences*, 2014, 265-78.

Fiziksel İhmal

Birincil bakım veren tarafından yeterli beslenmeme, güvenlik, sağlık, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarının giderilmemesi veyahut tehir edilmesi, öncelenmemesi bir çocuk için fiziksel anlamda hayatta kalmaya dair bakım, güven ortamı bulamadığından fiziki ihmal kapsamında ele alınması gereken bir patolojik durum içermektedir.³²

Duygusal İhmal

Duygusal olarak ihmal edilmiş çocukların ilerleyen gelişimleri genel itibariyle zarar görmektedir. Zira kendilerini özgüvenli hissedebilecekleri bir ortama aidiyet geliştirmek konusunda, duygusal anlamda tatmin olma sıkıntıları sebebiyle ciddi güçlükler çektikleri görülmektedir. Ki bu fiziksel olduğu kadar ruhsal anlamda da menfi etki altında kalan bir psikofizyolojiye sahip çocuğa işaret etmektedir.³³

Bağlanma

Bebeklik dönemindeki gelişim için temel gereksinim, bebeğin ona bakım veren kişinin aklında olduğunu hissetmesidir. Beyin gelişiminin çok hızlı işleyişi nedeniyle öğrenmeye hazır ve açık olan yeni doğan bebeğin “anlamaz, görmez, refleksler ile hareket eden bir varlık” olduğu sanısı, bu dönemde bebeğin ayrı bir birey olarak algılanmamasına, bakımının bireyselleştirilmemesine, yeterince uyaran verilmemesine, belki de şahsına münhasır duyguları, düşünce ve davranışları olan bir küçük insan olarak kabul edilme anlamında göz ardı edilmesine yol açabilmektedir. Ayrıca yeni doğan dönemde annesinde depresyon ya da başka ruhsal sorunlar olan çocukların ilerideki yaşamında gelişimsel ve ruhsal sorunlar yaşayabileceği pek çok ülke ve araştırmada gösterilmiştir.³⁴

Bilincin yalın, öznel tecrübelerinin araştırılıp incelenmesi, bireyin dış ve iç gerçeklikle ilişkisinin incelenmesidir. Hayatının çocukluk evresinde olan birey için erken dönem yanılısına pratikleri giderek, gerçeklikle ilişki halindeki bireyin öznelliğini şekillendiren iç ve dış dünyalar arasındaki diyalektiğin oluşumunun temellerini atar. Bahsedilen diyalektik süreç, birey için çok büyük önem arz eden öznel oluşumunun merkezinde bulunmaktadır. Anne-çocuk ikiliğindeki “ben” ve “ben olmayan” farklılığının idraki, çocuğun “ben olmayan” a dayanıp, onunla ilişki kurarken “ben”i vurgulamasını temin eder ve dolayısıyla çocuk bu diyalektik sayesinde ve diyalektik şekilde kendilik bilinci geliştirir.³⁵ Doğumla beraber başlayan bir süreç olarak, yeni doğan birey için yaşamının ilk yıllarında, iyi, güzel ve doğru bir annenin vazifesi, küçük

32 K. Yurdakök ve O. İnce, “Duygusal İstismar ve İhmal”, *Katkı Pediatri Dergisi*, 2010, 423-33.

33 David Howe, *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention* (Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave Macmillan, 2005).

34 Orhan Öztürk, *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (Ankara: Bayt Yayıncılık, 2018).

35 H. Ogden, “On Potential Space”, *International Journal of Psycho-Analysis* 66 (1985): 129-41.

bireyin ontolojik sürekliliğini muhafaza etmesi ve bunu koruması için çocuğuna destek vermesidir. Annenin empati becerisi, bunu gerçekleştirebilmesi yani çocuğunun biyolojik ahengine uygun hareket edebilmesi adına çok çok önemlidir.³⁶

İlk beslenme ve ağız hareketlerinin yönetimi çocuğun gelişiminde gerçekten ciddi bir iştir. Sullivan'a göre, çocuğun kendisi hakkındaki tutum ve fikrinin güvenli ya da endişeli bir temele oturmasında derin bir etki yaratan mevzu olarak ağız hareketleri ile ilgili deneme ve yanımları öte yandan beslenmesinde şefkat görüp görmemesi ciddi öneme haizdir. Newton'un (1951) gözlemlerine göre, annesinin göğsünden beslenme olsun, beslenme zamanlarının sıkı ya da gevşek tutulması olsun tek başlarına önemli olan etmenler değildir. Beslenme işiyle alakalı tüm süreç düşünüldüğünde, annenin çocuğuna karşı davranışı, beslenmenin şu ya da bu eylemindeki tutumundan çok daha önemlidir. Tıpkı bunun gibi ebeveynin, çocuğunun boşaltım sürecine karşı gösterdikleri ve yine tuvalet terbiyesi esnasında ifade ettikleri fikir, duygu ve davranışları, onun vücut işlemlerini ilgilendiren tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Misalen ebeveynin tuvalet terbiyesi hakkındaki görüşleri daha çok kendileri ve çocukları hakkındaki tutumlarını aksettirir. Her iki tür eğitimle ilgili işlemler, çocuğun ebeveyniyle arasındaki önemli bir bağlantı kanalına tekabül eder.³⁷ Bireylerin hayatlarının ilk dönemlerinde bağlanma ilişkilerinin temeli sağlıklı bir şekilde atılabilirse eğer işte bu sayede, yaşamlarının ileriki dönemlerinde tecrübe edecekleri arkadaşlık, eşlik, ebeveynlik gibi yakın ilişkilerde de sağlıklı ilişkiler kurulmasının zemini hazırlanmış olacaktır. Tüm bunlarla özdeş olarak, bağlanma ilişkisi sayesinde birey/fert ile Allah arasında kurulan bağın da tohumları atılmış olunmaktadır. İnsanoğlu yaşamı boyunca karşılaştığı tüm zorluklar karşısında içgüdüsel olarak Allah'a sığınma yakınlığını ontolojik tasarımında barındırır. Böylelikle, bir Yaratıcıya duyulan güven ve inanç sayesinde hissedilen psikolojik destek ve emniyet duygusu, hem bireyin zorluklarla mücadele azmini artırır hem de sağlıklı ve dengeli bir şekilde hayatta kalmasını sağlar.³⁸

Bağlanma sözcüğü, gündelik konuşma dilinde değişik anlamlara tekabül etmektedir. Misâlen bağlanma, bir nesneye, bir mekâna, yere veya bir film yıldızına da dönük olabilir. Ancak bahsedilen bu bağlanma şekilleri, kavramın kuramcısı olan John Bowlby'nin kastettiği türden bireyin içsel dünyasının formatıyla ilgili bağlanmalar değildir. Bowlby'nin öne sürdüğü kuramda bağlanma kavramı için vurguladığı nokta öncelikle ve kesinlikle 'kişiler arası nitelikli' olmasıdır.³⁹ Bağlanma temasının, şahsî

36 Deri,S., "Vicissitudes of Symbolization and Creativity", içinde *Between Reality and Fantasy* (Northvale: NJ: Jason Aronson, 1978), 48.

37 Arthur Jersild, *Çocuk Psikolojisi* (Ankara: Ankara Eğitim Fakültesi Yayınları, 1976).

38 Hacer Subaşı, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12, sy 1 (01 Şubat 2012): 175-98.

39 Kirkpatrick, Lee, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion* (New York: The Guildford Press, 2005).

benzeşmezlikler kökeninde incelenbilmesine aracı olan ünlü Yabancı Durum Deneyi (Strange Situation Test) bağlanma deneyiminin bilimsel zeminde incelemeye müsait olduğunu göstermiştir.⁴⁰Yapılan gözlem ve deney neticesinde bebeklerin annelerinden ayrılma ve tekrardan anneleriyle birleşme uygulamalarına verdikleri tepkilerin değişikliğiyle ilintili olarak üç önemli bağlanma örüntüsü tespit edilmiştir: Güvenli, kaygılı ve kaçınan bağlanma.⁴¹ Bağlanma ilişkisi bebeklik döneminde salt birincil bakım veren ile bebek arasında olanaklı iken zaman geçtikçe farklı yakınlarla da mümkün olmaya başlar. Bağlanma deneyimlerimizle beraber beynin gelişimi ve işleyişi arasındaki ilişkiyi kişilerarası nörobiyoloji disiplini incelemektedir. Ve bu inceleme çalışmaları için çok çeşitli araştırma alanlarından faydalanılmaktadır. Özellikle sorunlu bağlanmaların çocuğun “kendiliği” üzerinde çok büyük etkisi olduğu doğrulanmıştır.⁴²

Güvenli bağlanmalarda anne, gelişim dönemindeki çocuğunun iyi, doğru ve güzel olana dair farkındalıkla beraber olacak olan bir tutum oluşumuna öte yandan kötü, yanlış ve çirkin olanı yatıştırma, bertaraf etme, onunla baş etme duygularını düzenlemesine daha da önemlisi dengelemesine yardım eder. Annenin yanlış uyumuyla gelebilecek olan bu olumsuz duyguları yatıştırmak, çocukta oluşabilecek ruhsal ve davranışsal hasarlardan dolayı annenin bu bozulmaları onarmasını, tedavi etmesini, yaraları sarmasını zorunlu ve gerekli kılar. Tekrarlanan bu “etkileşim telafisi şeklindeki onarım” ve bilinçli bir şekilde olumlu duyguları kullanma, annenin çocuktaki bağlanmanın iç işleyiş modellerine “kendini” yani “çocuğun bir annesi olduğunu” yükleme yollarıdır. Ki bu yüklemeye çocuğa, başta ve temelde kendisiyle, ardından da öteki insanlarla ilişkilerinde ömür boyu korkmadan rahat nefes alacağı, kendiyile barışık ve aldığı üzere verebildiği sevgi, saygı ve güven ihtiva eden bir ömrün de açıklamasıdır. Başka bir deyişle bağlanma, duygunun ikili etkileşimli hem yapısal ve hem de işlevsel olarak düzenlenmesidir.⁴³

Annesinden doğarak artık ayrı olduğunun farkında olan çocuk için rahim; karanlık odada yalnız kalmak ya da sıcak yatak sayesinde sadece “bir temsil” olarak ikame edilmiş gibi görünebilir. Freud’un da gözlemleri sonucunda belirttiği gibi, çocuk sevilen kişinin varlığını, yakınlığını yeniden fark ettiğinde (dokunma, ses vb. yollarla) annesinden ayrı kalmaktan dolayı oluşan korkusu geçer.⁴⁴

40 Inge Bretherton, “The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth.”, *Developmental psychology* 28, sy 5 (1992): 759.

41 Subaşı, “Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi”.

42 Masterson vd., *Bağlanma Kuramı Ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları*.

43 L. Alan Sroufe, *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years*. (Cambridge, GBR: Cambridge University Press, 2009), <http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=4638365>.

44 Otto Rank ve Sabir Yücesoy, *Doğum travması ve psikanalizdeki anlamı = Das trauma der geburt und seine bedeutung für die psychoanalyse* (İstanbul: Metis, 2001).

Çocuk-anne-aile gelişimi ve yetişkin yakın ilişkileri olgularından dem vurarak bağlanma kuramı, genel psikoloji, psikanaliz, psikiyatri, sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisini yani daha farklı destekleyici alanlara kayarak gelişmesini ve genişlemesini sürdürmektedir. Dünyanın pek çok ülkesinde teologlar, psikologlara benzer şekilde, kişisel din ve tecrübeler ile kişinin Yaratıcı ile ilişkilerini anlamlandırmada, bağlanma kuramının açıklamalarından destek almaktadırlar. Örneğin teologların bir kısmı Allah'ı ideal bir bağlanma figürü şeklinde algılamaktadır. Bağlanma kuramının dini inanış kısmıyla alakalı olarak Batılı ilk din araştırmacılarından Kirkpatrick ve Shaver'in çalışmasında, çocukluktaki bağlanma, yetişkin sevgi ilişkileri ile dini inanç ve tutumlar arasındaki alaka irdelenmiştir. Bağlanma kuramının izahat ve tesirleri, bilişsel psikolojinin de desteğiyle din ve Yaratıcı tasavvuru araştırmalarında yeni ve önemli bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.⁴⁵

Bowlby'nin teorilerinden sonra alan ve kavram üzerine özgül çalışmalar yapan araştırmacıların çalışmaları gösterdi ki, yaşamın daha sonraki yılları hakkında da, anne ve çocuk arasındaki bağlanmanın doğum öncesinde gelişip, şekillendiği görülmektedir. Buna göre çocuk; annesinin davranışlarına, dokunuşlarına, konuşmasının melodisine, ruh hallerine ve kalp sesine âşina, uyumlu ve duyarlı bir şekilde tepki verir. Annesinin mutluluk ve üzüntüsünü fark eder. Gebelik dönemindeki annesiyle olan ilişkisine göre kendini ayarlar ve onu bulmak için çabalar.⁴⁶

Dini Yönelim

Anlam- Mânâ Üzerine

Modern fizik bilim insanlarının, çağın toplumlarına, evrenin bir dizi fiziksel ve kimyasal elementlerden ibaret olduğunu ikna etme çabaları, bunun ötesinde başka gerçeklik aranmaması gerektiği üzerindeki telkinleriyle insanın var olma çabasının en temelinde ve özünde manadan yoksun bir hale tekabül eden bu görüşe göre; insanın birincil vasfı, anlam arayışı değildi, olmamalıydı. Ve fakat bilgi ve eğitim seviyelerinden bağımsız olarak hepimizin sezgisel hal ile idrak ettiği bir gerçeklik olarak biliyoruz ki insan; anlam arayışından vazgeçebilecek bir varlık değildir, hiç olmamıştır.⁴⁷ Yaşamın anlamının ne olduğu üzerine düşünceler, fikirler belli bir dönemden beri özellikle de sosyal bilimlerin hem çıkış noktasını oluşturmakta hem de yönlendirmektedir. Bu noktada "anlam" ve "amacın" birbirinden farklı çıktıkları vardır. "Anlam", bizatihi "mana" ya da "tutarlılığa" ilk elden atıfta bulunmaktadır. Daha net bir ifadeyle anlam arayışı, öncelikle tutarlılık arayışını ifade etmektedir. "Amaç" ise pek tabii ki

45 Hayta, Akif, *Bağlanma Kuramı ve Allah Tasavvuru* (Bursa: İz Yayıncılık, 2017).

46 Franz Ruppert, *Trauma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları: Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek*, çev. Fatma Zengin, 2. basım (Üsküdar, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014).

47 İbrahim Kalın, *Açık Ufuk - İyi, Doğru Ve Güzel Düşünmek Üzerine* - (İstanbul: İnsan Yayınları, 2021).

niyet, hedef ve işleve göndermede bulunmaktadır. Herhangi bir şeyin rolünü ya da işlevini anlamlandırmak için, amacının sorgulanması doğal sürecinin gereğidir. Karşılıklı tatminkâr düşünce ve eylemler sebebiyle, anlam arayışı ve çabasından, yerine iktifa edici yeni bir şey konulmaksızın vazgeçilemez. Bu sebeptir ki neden yaşıyor olduğumuzun cevabı, genellikle nasıl yaşadığımız kadar önemli ve gerekli değildir. Modern dönemde yaşayan dine karşıt yahut uzağında olan insan, rastgele bir harici dürtü, belirteç yokken yaşam için bir istikamet tayin etme bilinci ve sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Bu noktada birey kendiliğiyle ilgili olan anlamını -insanın hayatını besleyecek derecede sağlama alınmış bir anlam- nasıl oluşturacaktır?⁴⁸

Yaşamın anlamı durağan bir kavram olmaksızın, sürekli, an be an değişen bir içeriğinden müteşekkil yapıdadır. Bu sebeple, daha öncelikli olarak önemli olan yaşamın anlamı değil de, bir insanın yaşamının belli bir anındaki özel anlamı olarak belirtilebilir. Ve bu mefhum genele aktarılan bir kavramsal manaya sahip olamaz. Şöyle ki; soyut bir yaşam anlamı aramak yerine bireylerin tümünün yaşamlarında edindikleri amaca göre, bu minvalde ifa ettikleri meslekle birlikte, bireyin şahsına münhasıran yapageldiği somut görevler olduğunu kabul etmek gereklidir. Nihai anlamda birey için önemli olan; yaşamın anlamını bulmaktan önce bu arayıştaki sorunsalın direk muhatabı olduğunu kabul etmesi ve idrak etmesidir. Dolayısıyla her insan kendi yaşamı tarafından sorgulanır ve her birey yalnızca kendi yaşamı hakkında cevaplar verebilirken, bunu da yaşamı hakkında direkt ve yegâne sorumlu olan mercii olarak yapabilir.⁴⁹

Hakikat ve mana bireyin akli mülahazalarından çok daha fazla bir şeydir ve fakat akıl ile de keşfedilir hatta inşâ edilir. Çünkü akli muhakeme ile mana hakkında, dil aracılığı ile ifadesi ve açık seçik bir doğru haline getirilmesi, zihinsel, kavramsal ve dilsel bir biçim kazanması, bu biçime göre de akıl ve erdem ölçüsü içerisinde yaşanması hayati öneme sahiptir.⁵⁰

Din Üzerine

Giriş kısmında detaylandırılan bilgiler üzerine birkaç nokta daha eklemek gerekirse; İslam bilginlerine ait din tarifleri Kur'an-ı Kerim ve İslam inançları göz önünde bulundurulacak yapılmıştır. Bir örnek olarak Seyyid Şerif el-Cürcanî'nin din tanımı verilebilir: "Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanundur".⁵¹

Modern dönem Müslüman alimlerinden Seyyid Hüseyin Nasr'a göre bireyin hayal olana değil, gerçeğe bağlandığı yegâne araç dindir. Yine ona göre her din netice itibarıyla biri doktrin, diğeri metod olmak üzere iki unsur ihtiva eder. Din öncelikle mutlak

48 Yalom, Irvin, *Varoluşçu Psikoterapi* (İstanbul: Kabaalçı Yayıncılık, 1999).

49 Frankl, Victor, *İnsanın Anlam Arayışı* (İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2009).

50 İbrahim Kalın, *Perde Ve Mânâ - Akıl Üzerine Bir Tahlil* - (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020).

51 Tümer, Günay, "Din", içinde *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.).

hakikati nisbî olandan ayıran bir doktrin, ikinci olarak da hakikat üzerine düşünmeye, mutlak olana bağlanmaya, insan varlığının gaye ve anlamına uygun biçimde Allah'ın iradesine göre yaşamaya elverişli bir metottur.⁵²

Dindarlık Üzerine

Kavramın kurgusundan yola çıkıldığı takdirde; bireylerin yaşamlarını şekillendiren umdeler sistemi olarak din şahsî bir gerçeklik iken dindarlık dini ilkelerin gerek bireysel gerekse toplumsal yaşantıya aktarılmış halidir. Binaenaleyh dindarlıkta dini inançların çeşitli tutum ve davranışlarla bireyin günlük hayatına teması söz konusudur. Çünkü dindarlık, bilgisel, duygusal ve davranışsal yönleri kuşatan çok boyutlu bir bünye arz eder.⁵³

Analitik Psikoloji ekolünün kurucusu Jung'a göre dindarlık; anlam arayışında en önemli koşullardan biridir. "Das Seelenproblem des Modernen Menschen (1931)"⁵⁴ adlı eserinde Jung, iyileşme beklentisiyle kendisine 1000'in üzerinde hastanın müracaat ettiğini, bunların hiçbirinin dinin, yani inancın sunduklarına karşı kayıtsız kalmadığını ifade eder. Buradan hareketle modern insanın hayatını anlamlandırmada her türlü inanışa ihtiyaç duyduğunu; evrende anlamlı bir yer edinmek için dinî söylemlerden uzak duramayacağını iddia eder.⁵⁵

Bir Bağlanma Figürü Olarak Bireyin Yaratıcı ile İlişkisi Üzerine

Bağlanma kuramını birey-Yaratıcı ikili münasebetine adapte edilmiş çalışmalarını 1990'lı yıllardan itibaren başlamıştır.⁵⁶ Alandaki inceleme ve araştırmalarıyla Kirkpatrick, kuramın dini inancın birçok yönünü, bilhassa Tanrıyla olan bireysel ilişkilerle ilgili kısmını anlamak için sağlam bir zemin oluşturduğunu ileri sürmektedir. Yine o, insanların Tanrı'ya bağlanmalarındaki ayrımlara dayanarak, O'na bağlanma konusunda ilişki ve telafi edici olmak üzere iki temel tez öne sürmüştür.⁵⁷ İlişkiyel sava göre çocukluk dönemi bağlanma formu ile Tanrı'ya bağlanma arasında direkt bir ilişki olduğu kabul edilirken, telafi edici savunuya göre ise hayatın ilk döneminde kurulan güvensiz bağlanma ilişkisi bireyi güvenli bağlanma ilişkisine mecburen götürür. Buradan hareketle güvensiz bağlanma tarzında ilişkileri olan bireyler, yaşamlarının ilk

52 Seyyed Hossein Nasr ve Ahmet Özel, *İslam: İdealler ve Gerçekler* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2009).

53 Köse, Ali; Ayten, Ali, *Din Psikolojisi*.

54 C. G. Jung, Engin Büyükinel ve C. G. Jung, *İnsanın ruhuna yöneliş: Bilinçaltı ve işlevsel yapısı*, 4. bas (İstanbul: Say yay, 2001).

55 Lev Nikolayevic Tolstoy 1828-1910, *Hayat Üzerine Düşünceler* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005).

56 Lee A. Kirkpatrick ve Philip R. Shaver, "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief", *Personality and Social Psychology Bulletin* 18, sy 3 (Haziran 1992): 266-75, <https://doi.org/10.1177/0146167292183002>.

57 Kirkpatrick, Lee, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*.

dönem anne/bakıcı-çocuk münasebetlerinde meydana gelen bu eksiklikleri Tanrıya bağlanarak telafi (telafi hipotezi) ederler. Çocuğun anne/bakıcı ile kurduğu ilk bağ hayati bir öneme sahiptir. Bu bağ çocuğun kendisi, çevresi ve en nihayetinde Kirkpatrick'in de ifade ettiği gibi direkt olarak Tanrı ile kurduğu ilişki (ikame hipotezi) ya da bağa yansır.⁵⁸

Bireylerin yaşamlarının belli bir kısmında istemli veya istemsiz şekilde tecrübe ettikleri travmatik deneyimlerden sonra herhangi bir dine, inanca yönelişlerine çok sık rastlanmaktadır. Bilhassa kaygı içeren dönemlerde Tanrı'ya iltica etmeye belirgin şekilde ihtiyaç duyma ve meyletme, hayat arkadaşı kaybindan sonra yaşanan dine yoğun şekilde temayül etme ve tek başına kalma gibi durumlar fertlerin din/inanma ihtiyacı öyküsündeki münasebetin bir diğer değerlendirme alanıdır. ⁵⁹Buradan hareketle bağlanma kuramının yetişkinlik dönemi pratiklerinden nikah veya romantik aşk ilişkilerini anlamada bir hayli ölçüde nazarî temel teşkil edebileceği fikrinin türlü incelemeler sonucunda kabul edilirliliği ⁶⁰, bireyin fert olarak Tanrı ile olan münasebeti için de muteber olabileceği fikrini doğurmuştur.⁶¹ Bir başka değişken ise, Kirkpatrick'in çok kez müşahede ettiği ve hakeza aşına olduğu inanç olan Hristiyanlıkta da olduğu gibi tek tanrılı dinlere intisap edenlerin, Tanrı'nın erişilebilirliğine, duyarlılığına, mevcudiyetine yani mutlak varlığına olan inanışları dolayısıyla onu bir öteki güvenilir dayanak şeklinde kabul edip fiilen de kullanarak yaşamdaki güçlük ve zorlukları daha metanetli ve güvenli bir şekilde karşılamalarıdır. ⁶² Yine onun görüşüne göre Tanrı, her bir birey için yaşanması mutlak olan kasvetli zamanlarda 'ruhsal bağlanma nesnesi (psychologic attachment figure)' olarak vazife görmektedir. Meşakkatli ve kaygılı dönemlerde bireylerin Tanrı ile rabıta halinde olduklarını ifade etmeleri; malum münasebetin gerçekten de bir bağlanma ilişkisi olup olmadığı meselesini gündeme getirir. İşte tam da bu soru 'Bir Tanrı'ya Bağlanma' konusunu açıklığa kavuşturabilmek adına iyi ve etkili bir çıkış noktasıdır. ⁶³

'Yakınlık arayışı' etmeni bireyin Tanrı ile olan teması hakkında belki de en fark edilir ve ikna edici olanıdır. Bağlanma kuramının esaslarına bakılacak olursa, 'bakım alan' tehdit ve sorunlar karşısında hayatta kalabilmek adına kendisinden daha güçlü olan bakım vereninin erişilebilir ve olumlu manalar içeren geri bildirimlerde bu-

58 Mehmet Çınar, "Tanrı'ya Bağlanma Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, sy 45 (30 Haziran 2016): 313-38, <https://doi.org/10.29288/ilted.304772>.

59 Kirkpatrick ve Shaver, "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief".

60 Cindy Hazan ve Phillip Shaver, "Romantic Love Conceptualized As an Attachment Process.", *Journal of Personality and Social Psychology* 52, sy 3 (1987): 511.

61 Soren Kierkegaard, *Korku ve Titreme: Diyalektik Lirik* (İstanbul: Pinhan, 2014).

62 Kirkpatrick ve Shaver, "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief".

63 Kirkpatrick, Lee, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*.

lunmasına büyük ihtiyaç duymaktadır. Yaşamın ilk dönemi olan bebeklik çağında en öncelikli gereksinim duyulan güven duygusu öte yandan yine bu dönemde fizikî anlamda da kendine yetersiz olma hali mevzubahis olduğundan bakım verene bedenen yakın olma telaşı biçiminde tezahür eder. Zaman geçtikçe kazanılan bedensel otonomi ile beraber bağlanma nesnesinin fizikî yakınlığını ruhsal olarak hissetmek tatmin edici ve doyurucu gelmeye başlar. Yakın bir durum olarak bireyin Tanrı ile olan münasebeti de böyledir denilebilir. İnanan birey, tehdit ve zorluk zamanlarında Tanrı ile psikolojik bir yakınlık ihtiyacı duyar.⁶⁴

Bireyin Tanrı'nın erişebilirliğine ve merhametle kuşatıcı, hem kapsayıcılığına olan güveni, kendinden daha güçlü ve en iyisini bilen olduğunu kabul ettiği bu yüce varlığın emniyetli bir liman olması, fert açısından sorunlarını daha rahat göğüslemesine, baş etme mekanizmaları geliştirmesine hatta zorluklar karşısında hemen pes etmemesine daha çok yardımcı olur. Bahsedilen bu durum takriben tüm dinler için geçerlidir.⁶⁵

Bireyin Tanrı ile olan bağında 'muhabbet' esas noktada, konumdadır. Ve fakat bireyler arası romantik ilintilerde deneyimlenen sevgi yerine, inanç eksenli ilişkilerde kul olma konumu ile ilgili olarak ona telkin edilen sevgi ilişkisi anne-bebek arasındaki yakınlıkta hissedilen sevgiye daha çok benzemektedir.⁶⁶ Zira anneye bebeğinin tüm birikteliğinde, bakım veren bebeğe göre daha güçlü ve bilge olduğu gibi Tanrı- kul ilişkisinde de Tanrı kuluna göre pek tabii ki daha güçlü ve bilge olandır.

Günümüze kadar yapılan çalışmalardan da görüldüğü gibi alan yazındaki bağlanma araştırmaları son 15-20 yılda doğan-doğuran ve Tanrı-Kul bağlanma ilişkileri arasında süreklilik veya süreksizlik mevcudiyeti üzerine yoğunlaşmıştır.⁶⁷ Tek belirleyici olmamakla birlikte, anne-bebek bağlanması; Allah-birey bağlanması sürecini menfi ya da müspet etkileyebilir. Binaenaleyh, güvenli bağlanma Allah'la da güvenli bir ilişki ve intisaba sebep, aracı kabul edilebileceği gibi, (ikame hipotezi), kaçınan bağlanma da Allah'a güvenli bağlanmaya aracı olabilir (telafi hipotezi) denilebilir. Ancak, bakım verene güvenli bağlanma tarzının Allah'a güvenli bağlanmayı teşvik etmesi ile bakım verene kaçınan bağlanma tarzının Allah'a güvenli bağlanmayı teşvik etmesi arasında yaşanan süreçler bakımından nitelik farkı vardır.⁶⁸

64 Matt Bradshaw, Christopher G. Ellison, ve Jack P. Marcum, "Attachment to God, Images of God, and Psychological Distress in a Nationwide Sample of Presbyterians", *International Journal for the Psychology of Religion* 20, sy 2 (29 Mart 2010): 130-47, <https://doi.org/10.1080/10508611003608049>.

65 Bradshaw, Ellison, ve Marcum.

66 Kirkpatrick, Lee, *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*.

67 Todd W. Hall vd., "Attachment to God and Implicit Spirituality: Clarifying Correspondence and Compensation Models", *Journal of Psychology and Theology* 37, sy 4 (2009): 227-44.

68 Subaşı, "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi".

Tüm bu bahsi geçen söylemlerle birlikte isnat edilenler üzerine araştırmanın amacı çocukluk çağı travmalarının bireyin bağlanma stilleri ve dini yönelimleri üzerindeki etkisini incelemek olarak belirlenmiş ve bu doğrultuda kullanılmak üzere Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Dini Yaşayış Ölçeği; %84,7'si bayan toplamda 360 kişiden oluşan rastgele ve gönüllü bir kitleye uygulanmıştır.

Araştırma başlığı ve kavramlarıyla bütünlük bir halde irdelendiğinde, çocukluk çağı travmalarının ilk elde arandığı yer olarak evin/ailenin içi; günümüz ailelerindeki ilişkiler bazında, iletişim, tutum ve bunların problematikleri başlıklarını da beraberinde getirmektedir. Bu minvalde sosyal psikoloji alt başlıklarından tutum ve iletişim konularıyla da bağlantılı olarak psikoloji, aile, travma kavramları merkezinde, Alev Alatlı'nın kavramsallaştırmasıyla "sosyal afazi", yine Sinan Canan'ın aktarımıyla "celbedilmiş toplumsal söz yitimi" problematiği akıllara gelmektedir. İşte tam da bu noktada, yapılan bu araştırma sayesinde umulur ki aile içi, özelde ebeveyn hatta anne-çocuk ilişkisindeki yapılanmanın, hayatın anlamında aranan, ihtiyaç duyulan belki eksikliği hissedilen olarak bir travmaya sebep olup olmadığıyla alakalı odak noktasından bağlantı kurulmuş olunur. Zira her bireyin en yakınlarıyla kendisini, hissettiklerini, düşündüklerini, doğru, yerinde ve dengeli şekilde ve hem de karşılıklı ifade ediş, kendi adına tüm hayatı boyunca rahat nefes alabildiği anlamına gelmektedir.

İstatistiksel analizler IBM SPSS versiyon 21.0 (IBM Corp. Released 2012. Armonk, NY, USA) paket programı ile yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler ortalama, standart sapma, ortanca, en küçük, en büyük, frekans, yüzde olarak verilmiş, kesikli değişkenlere ait karşılaştırmalarda Pearson ki-kare testi kullanılmıştır. Sürekli değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Sürekli değişkenlere ait gruplar arası karşılaştırmalar ölçümlerin dağılım özelliklerine ve grup sayısına göre Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis testi ile yapılmıştır. Kruskal Wallis testi ile yapılan karşılaştırmalarda gruplar arasında istatistiksel anlamlı farklılık bulunduğu farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için posthoc Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Değişkenlere ait ölçümler arasındaki doğrusal ilişki Spearman korelasyon testi ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel önemlilik için $p < 0,05$ değeri kabul edilmiştir.

Bulgular

Yukarıda bahsedilen çocukluk çağı travmalarının, bağlanma ve dini yönelime dair etkileri üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları tablolar halinde detaylandırılmıştır. Çalışma grubunun %84,7'si kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcıların %59,8'i üniversite mezunudur.

Tablo-1*Katılımcıların Kendi Tanımlamalarına Göre Bazı Özelliklerinin Dağılımı*

Özellik		Frekans	%
Çocukluk Travması Öyküsü	Yaşamış	225	62,5
	Yaşamamış	135	37,5
	Toplam	360	100
Bağlanma Stili	Güvenli	191	53,1
	Güvensiz	44	12,2
	Kaygılı	125	34,7
	Toplam	360	100
Dindarlık Durumu	Dindar	292	81,1
	Kısmen Dindar	54	15
	Dindar Değil	14	3,9
	Toplam	360	100

Tablo-1 incelendiğinde katılımcıların çocukluk çağı travma geçmişleri sorulmuş ve kendi tanımlarına göre %62,5'i çocukluk döneminde travma yaşadığını bildirmiştir. İkinci olarak bakım verenleriyle olan çocukluk ilişkisinin tanımlanması istenmiş ve bağlanma stilini güvenli olarak tanımlayanlar grubun %53,1'i olarak tespit edilmiştir. Grubun %81,1'i ise kendini dindar olarak tanımlamaktadır.

Katılımcıların "Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği" puanları hesaplamasında üç alt boyuttan en yüksek aldığı puan katılımcının bağlanma stili kabul edilerek bağlanma stilleri belirlenmiştir.

Tablo-2*Katılımcıların Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği Puanlarına Göre Bağlanma Stilleri (n=360)*

Bağlanma Stili	N	%
Güvenli	316	87,8
Kaçınan	6	1,7
Kaygılı-Kararsız	38	10,6

Bu değerlendirmeye göre katılımcıların %87,8'i güvenli bağlanmaktadır. Bununla birlikte kaygılı bağlananlar 38 kişiyken, kaçınan bağlanma stiline katılımcılar 6 kişiyle en az yüzdeliği oluşturmaktadır.

Katılımcıların bağlanma stilleri oranına göre bazı özellikleri karşılaştırılmıştır ve aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo-3*Katılımcıların Bazı Sosyodemografik Özelliklerine Göre Bağlanma Stili Karşılaştırmaları (n=360)*

Özellik	Güvenli (n=316)	Kaçınan (n=6)	Kaygılı-Kararsız (n=38)	Ki-kare	p*
	n (%)	n (%)	n (%)		
Cinsiyet					
Kadın	265 (86,9)	5 (1,6)	35 (11,5)	1,79	0,409
Erkek	51 (92,7)	1 (1,8)	3 (5,5)		
Eğitim Durumu					
Lise Mezunu	87 (78,4)	3 (2,7)	21 (18,9)		
Üniversite Mezunu	199 (92,6)	2 (0,9)	14 (6,5)	14,207	0,007
Yüksek Lisans Mezunu	30 (88,2)	1 (2,9)	3 (8,8)		

*Pearson ki-kare testi

Katılımcıların cinsiyet ve eğitim durumuna göre bağlanma stilleri karşılaştırıldığında; eğitim durumuna göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Şöyle ki lise mezunlarında kaygılı bağlananların payı 21 kişiyle grubun %18,9'unu oluştururken üniversite mezunlarında bu oran %6,5'e düşmüştür. Bu tabloya göre eğitim seviyesi yükseldikçe kaygı düzeyinin azaldığı görülmektedir ($p<0,05$).

Ayrıca cinsiyet düzleminde bakıldığında, kadınlarda erkeklere göre kaygılı bağlanmaların payı yüksek bulunmakla birlikte aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

Tablo-4

Katılımcıların Cinsiyetine Göre Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Alt Boyut Ve Toplam Puanı Karşılaştırmaları (n=360)

Alt Boyut/Ölçek Puanı	Kadın (n=305)	Erkek (n=55)	U	p*
	Ortalama± SS	Ortalama± SS		
Duygusal İstismar	7,91±3,80	6,55±3,16	6444	0,004
Fiziksel İstismar	5,91±2,51	5,56±2,08	7846	0,288
Fiziksel İhmal	6,15±1,80	6,40±2,19	8057	0,611
Duygusal İhmal	10,29±4,52	10,25±4,97	8139,5	0,726
Cinsel İstismar	5,77±2,13	5,78±3,31	7465	0,974
Çocukluk Çağı Ruhsal Travma	36,03±11,17	34,55±12,36	7448	0,185

*Mann Whitney U testi

Katılımcıların cinsiyetine göre “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” alt boyut ve toplam puanları karşılaştırıldığında sadece “Duygusal İstismar” alt boyut puan karşılaştırmasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Kadınlar erkeklerden istatistiksel olarak anlamlı yüksek puanlara sahiptir ($p<0,05$). Diğer karşılaştırmalarda gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>0,05$). Ayrıntılar Tablo-4’de sunulmuştur.

Tablo-5

Katılımcıların Bağlanma Stillerine Göre Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanı Karşılaştırmaları (n=360)

Alt Boyut/	Güvenli	Kaçınan	Kaygılı-Kararsız	Ki-kare	p*
	(n=316)	(n=6)	(n=38)		
Ölçek Puanı	Ortalama± SS	Ortalama± SS	Ortalama± SS		
Duygusal İstismar	7,25±3,36a	9,00±4,10	11,24±4,74b	33,452	<0,001
Fiziksel İstismar	5,65±1,93a	5,33±0,82	7,66±4,76b	10,445	0,005
Fiziksel İhmal	6,03±1,76a	8,17±3,13	7,16±2,07b	20,102	<0,001
Duygusal İhmal	9,75±4,25a	14,83±7,08	14,00±4,82b	28,403	<0,001
Cinsel İstismar	5,52±1,64a	5,83±2,04	7,84±4,97b	13,027	0,001
Çocukluk Çağı Ruhsal Travma	34,21±10,09a	43,17±12,84	47,89±13,44b	42,012	<0,001

* Kruskal Wallis testi (a<b, Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U testi, p<0,05)

Katılımcıların bağlanma stillerine göre “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” alt boyut ve toplam puanları karşılaştırıldığında ihmal ve istismar türlerindeki tüm karşılaştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Tüm alt boyut ve toplam puan karşılaştırmalarında kaygılı-kararsız bağlanma grubundakilerin puanları güvenli bağlanmalardan istatistiksel olarak anlamlı yüksektir (p<0,05). Ayrıntılar Tablo-5’te sunulmuştur.

Tablo-6

Katılımcıların Bağlanma Stillerine Göre Dinsel Yaşayış Ölçeği Alt Boyut ve Toplam Puanı Karşılaştırmaları (n=360)

Alt Boyut/	Güvenli	Kaçınan	Kaygılı-Kararsız	Ki-kare	p*
	(n=316)	(n=6)	(n=38)		
Ölçek Puanı	Ortalama± SS	Ortalama± SS	Ortalama± SS		
İnanç	81,62±9,29a	71,50±29,16b	80,16±12,58	9,551	0,008
Ahlak	76,19±13,73a	65,50±26,27b	74,18±13,30	10,368	0,006
İbadet	62,24±16,14a	47,33±18,32b	57,42±19,11	6,643	0,036
Dinsel Yaşayış	220,06±34,11a	184,33±73,04b	211,76±39,31	8,53	0,014

* Kruskal Wallis testi (a<b, Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U testi, p<0,05)

Katılımcıların bağlanma stillerine göre “Dinsel Yaşayış Ölçeği” alt boyut ve toplam puanları karşılaştırıldığında tüm karşılaştırmalarda istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Tüm alt boyut ve toplam puan karşılaştırmalarında güvenli bağlanma grubundakilerin puanları kaçınan bağlanma stiline sahip olanlardan istatistiksel olarak anlamlı yüksektir ($p<0,05$).

Tablo-7

Katılımcıların Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar (n=360)

Alt Boyut/	İnanç		Ahlak		İbadet		Dinsel Yaşayış	
	r_s	P	r_s	P	r_s	P	r_s	P
Duygusal İstismar	-0,127	0,016	-0,223	<0,001	-0,082	0,122	-0,122	0,02
Fiziksel İstismar	0,028	0,596	-0,121	0,021	0,011	0,835	-0,023	0,664
Fiziksel İhmal	-0,102	0,054	-0,227	<0,001	-0,092	0,082	-0,14	0,008
Duygusal İhmal	-0,11	0,037	-0,239	<0,001	-0,162	0,002	-0,191	<0,001
Cinsel İstismar	-0,139	0,008	-0,114	0,03	-0,047	0,376	-0,077	0,146
Çocukluk Çağı	-0,154	0,003	-0,271	<0,001	-0,139	0,008	-0,188	<0,001
Ruhsal Travma								

r_s = Spearman korelasyon katsayısı

Katılımcıların “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma” ve “Dinsel Yaşayış” ölçekleri alt boyut ve toplam puanları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde; “İnanç” alt boyut puanı “Fiziksel İstismar” ve “Fiziksel İhmal” alt boyut puanları dışındaki diğer puanlarla negatif yönde, zayıf düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı koreledir ($p<0,05$). “Ahlak” alt boyut puanı “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” toplam puanı ile zayıf-orta, diğer alt boyut puanları ile zayıf düzeyde olmak üzere tüm puanlarla negatif yönde, istatistiksel olarak anlamlı korele bulunmuştur ($p<0,05$). “İbadet” alt boyut puanı ise sadece “Duygusal İhmal” alt boyut ve “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği”

toplam puanı ile negatif yönde, zayıf düzeyde korele bulunmuştur ($p<0,05$). “Dinsel Yaşayış Ölçeği” toplam puanı ise “Fiziksel İstismar” ve “Cinsel İstismar” alt boyut puanları dışındaki diğer puanlar ile negatif yönde, zayıf düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı koreledir ($p<0,05$).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireylerin ruh ve beden sağlıklarını kötüye götürücü her türlü meselenin köken ve camekanında olanlar, cemiyet hayatında da bireyler arası ilişkileri şekillendirmekte, binaenaleyh menfi ve müspet anlamda, şahısların hayatlarını etkilemesi sonucunda oluşabilecek sosyal uyum bozukluklarına uzman müdahale gerekebilmektedir. Çocukluk döneminde yaşanan travmalar, sonrasında bireyin bir katil yahut bir öğretmene dönüşmesine zemin olabilmektedir. Toplumların, özelde ailelerin etkisiyle, çoğu bireyin aldığı itibar ve/yahut yaraların (travmaların) var olduğu da tespit edilebilirliği çok kısıtlı bile olsa, yadsınamaz bir gerçekliktir.

İsnat edilenler üzerine araştırmamızın amacını çocukluk çağı travmalarının bireyin bağlanma stilleri ve dini yönelimleri üzerindeki etkisini incelemek olarak belirlemiş ve bu doğrultuda kullanılmak üzere Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Dini Yaşayış Ölçeği; %84,7'si bayan toplamda 360 kişiden oluşan rastgele ve gönüllü bir kitleye uygulanmıştır. Bulguların analiz ve tartışmalarını bir önceki bölümde aktardığımız çalışmamızın sınırları içerisinde kalmak koşuluyla değerlendirme mahiyetinde şunları söyleyebiliriz ki: çocukluk çağı travmalarıyla ilgili olarak anne-çocuk karşılıklı ve en gerekli olan bu ilişkinin, her bir birey için geçerli olmak üzere hayatın tüm safhalarına taşınan çok önemli bir paradigma zemini, adeta mihenk taşı olduğu kabul edilebilir. Öyle ki kadın veya erkek olsun fark etmez, bireyin yaşam boyu karşılaştığı müspet, menfi hatta tüm fırsat ve tehditler karşısında gerekli tavri sergileyebilmesi, mevcut durumla baş etme mekanizmaları sayesinde yerinde kararlar alabilmesi için hayâti öneme sahip bir başlıktır, gerçekliktir, doğuştan her fertle ayrı ayrı gelen bir donanımdır denilebilir.

Araştırmamızın sonuçlarından dikkat çekilmesi gereken birkaç noktaya değinmek gerekirse; çocukluk çağı travmalarından en çok bilineni belki de görüneni fiziksel istismar olması yanında görünürde belirgin bir tablo yokmuş gibi sanılsa da etkileri en uzun süren hatta aşılamayan istismar türünün duygusal istismar olduğu açıktır. Bu minvalde sonuçlarda da görüldüğü üzere duygusal istismar, özellikle bayanlarda daha belirgin bir farkla ortaya konulmuştur. Aile içindeki ilişkilerde duygusal istismara maruz kalınması halinde, duygusal ve zihinsel iyilik ve denge halinden bahsetmek zorlaşmaktadır. Kara, Biçer ve Gökalp'in yaptığı çalışmalar yanında Oral, Can, Polat ve arkadaşlarının çalışmalarında da gördüğümüz üzere, geçtiğimiz yıllar içerisinde Türkiye'de yapılan birçok araştırma sonuçlarına bakıldığında açıkça görülen o ki çocukların ev içinde şiddete maruz kalma istatistikleri hiç de azımsanacak oranlar değildir.

Yine araştırmamızın sonuçlarını değerlendirme anlamında özellikle katılımcıların “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma” ve “Dinsel Yaşayış” ölçekleri alt boyut ve toplam puanları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde; “İnanç” alt boyut puanı “Fiziksel İstismar” ve “Fiziksel İhmal” alt boyut puanları dışındaki diğer puanlarla negatif yönde, zayıf düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı korele olduğu tespit edilmiştir. “Ahlak” alt boyut puanı “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” toplam puanı ile zayıf-orta, diğer alt boyut puanları ile zayıf düzeyde olmak üzere tüm puanlarla negatif yönde, istatistiksel olarak anlamlı korele bulunmuştur. “İbadet” alt boyut puanı ise sadece “Duygusal İhmal” alt boyut ve “Çocukluk Çağı Ruhsal Travma Ölçeği” toplam puanı ile negatif yönde, zayıf düzeyde korele bulunmuştur. “Dinsel Yaşayış Ölçeği” toplam puanı ise “Fiziksel İstismar” ve “Cinsel İstismar” alt boyut puanları dışındaki diğer puanlar ile negatif yönde, zayıf düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı koreledir denilebilir. Buradan hareketle çocukluk çağında aile içinde yaşanan bir travmanın, birçok teorisyenin de belirttiği üzere hayatın anlamına dair bir çıkış noktası olan inançla alakalı olarak bireyleri konumlandırması; araştırma ekseninin boyutu göz ardı edilmeksizin anlamlıdır denilebilir. Yalnız belirtilmelidir ki çalışmamızın web uzantılı uygulanmış olması, bireylerin kendi beyanlarının alınma oranındaki ve haliyle sonuçların güvenilirliği açısından tartışmalıdır bu sebeple bu gibi çalışmaların daha geniş kitlelere hem de daha sağlıklı koşullarda tekrar eden ve destekleyen formlarda yapılması önerilmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerin ardından önerilerin ne olduğu konusunda naçizane katkı mahiyetinde söylenebilecekler sıra gelirse eğer şu ifadeler söylenebilir:

1. Alanda yapılan akademik ihtisas çalışmalarının iletişim, ebeveyn tutum ve kimliği, inanç ve travma değişkenleri sac ayağında ele alınması literatürün desteklenmesi ve açıklığının giderilmesi anlamında elzemdir.
2. Akademiye üretilen bilgilerin günlük pratik hayata aktarılma kolaylığı adına sosyo-park projelerinin artırılması hedeflenebilir.
3. Yine üniversite bünyelerinde alanla ilgili araştırma merkezleri kurulup, tüm seviyelerde ders olarak gerekse tez konularında ele alınması böylelikle aile, iletişim ve travma konularında genç bireylerin farkındalıklarının artırılması, dolayısıyla toplumun en küçük yapı taşı aile ile ilgili iyileştirmeleri mümkün kılabilir.
4. Üçüncü sektör olarak bilinen sivil toplum kurumlarıyla üniversite araştırma merkezleri ittifakla çalışarak, malum konularla ilgili geniş boyutlu verilere ulaşılabilmesi mümkün olan, sahada uygulamalı araştırmalara yönlendirilebilir.
5. Alanda yönlendirme ile yapılan, yapılacak olan araştırmalar sayesinde toplumun bünyesinde, özelde aile ve ebeveyn-çocuk ilişkisinde tespit edi-

lecek sorunların devşirme yahut yerli referanslarının olup olmadığının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Zira, “toplumsal sorun” olarak addedilen bir mevzunun, toplum-sorun uyumsuzluğu içerisinde olması, bize ait olmayan kavramlar üzerinden düşünüp, bize ait olmayan sorunları sahiplenmek demektir ki burada kendi medeniyet bakış açımızla kavramların içlerinin “bizce, kültürümüz ve irfanımıza göre” doğru doldurulması böylelikle ele alınması yahut reddedilmesi çok daha ciddi bir duruş ve başa çıkma anlamına gelmektedir.

6. Yine bu anlamda görsel medya ve akademinin gerekli disiplinlerinin ittifak içerisinde yapacakları çalışmalar çok büyük önem içermektedir. Zira günümüzde aile değer ve kodlarının medya eliyle bir bir çürütüldüğü tabloya bakılacak olunursa; bu içi boş ve bozuk yayınların aile içi iletişimi bozan, türlü travmaya sebep olan içeriklerinin yerine, bilimsel desteklerle refere edilmiş, değer tanzimi, muhasebesi ve inşa edici nitelikte bir form kazandırılması çok büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda senaryo, sinema akademi ve üniversitelerin alakalı bölümlerine toplumsal sorunlar ve çözümleri beraberinde milli ve manevi değerlerle ilgili içerik ve gündem verilmesi; ‘Toplumsal ahlak’ paradigması adına çok büyük önem içermektedir.
7. Özellikle akademilerde, saniyen sivil toplum destekli tüm çalışmalarda elde edilen veriler ile ortak bir envanter havuzu oluşturulması, ortak faydanın paylaşımı ve gelişimi adına çok büyük önem içermektedir.
8. Yapılması önerilen çalışmalara ek olarak, hakemli ve hakemsiz, süreli ve basılı yayın organlarının oluşturulması, bu konularda genç nesillere senaryo, bilimsel veri yarışmaları düzenlenmesi de zaten ‘içerik zenginleştirici’ vasfı iyi bilen gençlik adına yönlendirici ve verimli bir çaba olarak önerilebilir.
9. Aile, travma ve inanç içerikli yapılması önerilen tüm çalışmaların, değer, sorumluluk ve hakkaniyet odaklı olmasıyla ulaşılabilecek cihanşümul boyutlu güzellikte, yüce ahlak odaklı ideal toplum formu hakkında devlet odaklarına politika olabilecek sunumlar ve paylaşımlar da yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Arthur Jersild. Çocuk Psikolojisi. Ankara: Ankara Eğitim Fakültesi Yayınları, 1976.
- Attepe, Ar. Gör. Seda. "Anne Baba Kaybının Çocuklar Üzerindeki Etkileri". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 23, sy 23 (01 Aralık 2010): 23-28. <https://doi.org/10.21560/spcd.22816>.
- Bradshaw, Matt, Christopher G. Ellison, ve Jack P. Marcum. "Attachment to God, Images of God, and Psychological Distress in a Nationwide Sample of Presbyterians". *International Journal for the Psychology of Religion* 20, sy 2 (29 Mart 2010): 130-47. <https://doi.org/10.1080/10508611003608049>.
- Bretherton, Inge. "The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth." *Developmental psychology* 28, sy 5 (1992): 759.
- Cicchetti, Dante. "Resilience Under Conditions of Extreme Stress: A Multilevel Perspective". *World Psychiatry* 9, sy 3 (Ekim 2010): 145-54. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00297.x>.
- Collishaw, Stephan, Andrew Pickles, Julie Messer, Michael Rutter, Christina Shearer, ve Barbara Maughan. "Resilience to Adult Psychopathology Following Childhood Maltreatment: Evidence From a Community Sample". *Child Abuse & Neglect* 31, sy 3 (Mart 2007): 211-29. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.02.004>.
- Çelik, Fatma Gül Helvacı, ve Çiçek Hocaoğlu. "Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme". *Sakarya Tıp Dergisi* 8, sy 4 (2018): 695-711.
- Çınar, Mehmet. "Tanrı'ya Bağlanma Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, sy 45 (30 Haziran 2016): 313-38. <https://doi.org/10.29288/ilted.304772>.
- Deri,S. "Vicissitudes of Symbolization and Creativity". İçinde *Between Reality and Fantasy*, 48. Northvale: NJ: Jason Aronson, 1978.
- Dönmez, Yunus Emre, Nusret Soyulu, Özlem Özel Özcan, Tuba Yüksel, Arzu Demirel, Çalişkan, Pelin Bayhan Çon, ve Dilşad Yıldız Mionioksar. "Cinsel İstismar Mağduru Çocuk ve Ergen Olgularımızın Sosyodemografik ve Klinik Özellikleri". İnönü Üniversitesi Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi 21, sy 1 (2014): 44-48.
- Filiz Erginer. "Ankara İli İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Öğrencilerin Aileleri Tarafından İstismarı ve İhmaline İlişkin Görüşleri." Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi, 2007.
- Frankl,Victor. İnsanın Anlam Arayışı. İstanbul: Okyanus Yayıncılık, 2009.
- Gordon Allport. *Birey Ve Dini*. Ankara: Elis Yayıncılık, 2004.

- Hall, Todd W., Annie Fujikawa, Sarah R. Halcrow, Peter C. Hill, ve Harold Delaney. "Attachment to God and İmplied Spirituality: Clarifying Correspondence and Compensation Models". *Journal of Psychology and Theology* 37, sy 4 (2009): 227-44.
- Hayta, Akif. *Bağlanma Kuramı ve Allah Tasavvuru*. Bursa: İz Yayıncılık, 2017.
- Hazan, Cindy, ve Phillip Shaver. "Romantic Love Conceptualized As an Attachment Process." *Journal of Personality and Social Psychology* 52, sy 3 (1987): 511.
- Howe, David. *Child Abuse and Neglect: Attachment, Development and Intervention*. Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Irvin Yalom. *Din ve Psikiyatri*. İstanbul: Merkez Kitaplar, 2004.
- İ.Özgentürk. "Child Abuse and Neglect". *Journal of Human Sciences*, 2014, 265-78.
- Jung, C. G., Engin Büyükinâl, ve C. G. Jung. *İnsanın Ruhuna Yöneliş: Bilinçaltı ve İşlevsel Yapısı*. 4. bas. İstanbul: Say yay, 2001.
- K. Yurdakök ve O. İnce. "Duygusal İstismar ve İhmal". *Katkı Pediatri Dergisi*, 2010, 423-33.
- Kalın, İbrahim. *Açık Ufuk - İyi, Doğru Ve Güzel Düşünmek Üzerine* -. İstanbul: İnsan Yayınları, 2021.
- — —. *Perde Ve Mânâ - Akıl Üzerine Bir Tahlil* -. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- Kara, B. ve Biçer,Ü. "Çocuk İstismarı". *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 2004, 140-51.
- Kierkegaard, Soren. *Korku ve Titreme: Diyalektik Lirik*. İstanbul: Pinhan, 2014.
- Kirkpatrick, Lee. *Attachment, Evolution and the Psychology of Religion*. New York: The Guildford Press, 2005.
- Kirkpatrick, Lee A., ve Philip R. Shaver. "An Attachment-Theoretical Approach to Romantic Love and Religious Belief". *Personality and Social Psychology Bulletin* 18, sy 3 (Haziran 1992): 266-75. <https://doi.org/10.1177/0146167292183002>.
- Kirkpatrick, Lee A., ve Phillip R. Shaver. "Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion". *Journal for The Scientific Study of Religion*, 1990, 315-34.
- Köse, Ali; Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayıncılık, 2012.
- Masterson, James F, Habibe Şentürk, Tahir Özakkaş, ve Ahmet Çorak. *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları: Klinik Bir Bü-tünleştirme*. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2008.

- Mikulincer, S; Shaver, P.R. *Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change*. New York: New York Guilford Press, 2007.
- Nasr, Seyyed Hossein, ve Ahmet Özel. *İslam: İdealler ve Gerçekler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Neriman Aral. "Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal Ve İstismarı". *Milli Eğitim Dergisi*, 2001, 151-55.
- Nuran Güler, ve Sultan Uzun. "Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler". *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, sy 3 (2002): 128-34.
- Ogden, H. "On Potential Space". *International Journal of Psycho-Analysis* 66 (1985): 129-41.
- Oğuz Polat. *Çocuk ve Şiddet*. İstanbul: Der Yayınları, 2001.
- Oral, R, D Can, S Kaplan, S Polat, N Ates, G Cetin, S Miral, vd. "Child Abuse in Turkey: An Experience in Overcoming Denial and a Description of 50 Cases". *Child Abuse & Neglect* 25, sy 2 (Şubat 2001): 279-90. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00241-6](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00241-6).
- Orhan Öztürk. *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Bayt Yayıncılık, 2018.
- Örsel, Sibel, Hasan Karadağ, Akfer Karaoğlan Kahiloğullari, ve Emel Akgün Aktaş. "Psikiyatri Hastalarında Çocukluk Çağı Travmalarının Sıklığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi". *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi* 12, sy 2 (2011).
- Pelendecioğlu, Betül, ve Sefa Bulut. "Çocuğa Yönelik Aile İçi Fiziksel İstismar". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, sy 1 (15 Mart 2016): 49-62.
- Rank, Otto, ve Sabir Yücesoy. *Doğum travması ve psikanalizdeki anlamı = Das trauma der geburt und seine bedeutung für die psychoanalyse*. İstanbul: Metis, 2001.
- Ruppert, Franz. *Traum, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları: Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek*. Çeviren Fatma Zengin. 2. basım. Üsküdar, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Saçarçelik, Gülizar. "Kasıtlı Kendine Zarar Verme Davranışı Olan Ergen Ve Genç Erişkin Hastalarda Çocukluk Çağı Travmaları". Uzmanlık Tezi, Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi 13. Psikiyatri Birimi, 2009.
- Sroufe, L. Alan. *Emotional Development: The Organization of Emotional Life in the Early Years*. Cambridge, GBR: Cambridge University Press, 2009. <http://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=4638365>.

- Subaşı, Hacer. "Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 12, sy 1 (01 Şubat 2012): 175-98.
- Şar, Vedat, Erdinç Öztürk, ve Eda İkizkardeş. "Validity and Reliability of the Turkish Version of Childhood Trauma Questionnaire". *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences* 32, sy 4 (2012): 1054-63. <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26947>.
- Tıraşçı, Y. Gören, S. "Child Abuse and Neglect". *Dicle Medical Journal*, 2007, 70-74.
- Tolstoy, Lev Nikolayevic, 1828-1910. *Hayat Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Tümer, Günay. "Din". İçinde *DİA*, 9:333-39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, t.y.
- Yalom, Irvin. *Varoluşçu Psikoterapi*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 1999.
- Yasemin Taner ve Bahar Gökler. "Çocuk İstismar ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri". *Hacettepe Tıp Dergisi* 35, sy 2 (2004): 82-86.
- Yolcuoğlu, İsmet Galip. "Çocukların İhmal ve İstismara Uğramasında Aile ve Çocuklara Yönelik Risk Faktörleri ve Sosyal Hizmet Müdahalesi". *Toplum ve Sosyal Hizmet* 21, sy 1 (15 Nisan 2010): 73-83.